

Регіональний компонент змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів

Основою національного становлення державності та демократизації в Україні, відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, інтеграції країни у світовий та економічний простір є докорінне реформування системи освіти, підготовки нової генерації педагогічних кадрів. За словами І. Зязюна, саме вчитель є головною силою «соціального відтворення — культурного, економічного, політичного. Без нього унеможливаються соціальний поступ, будь-які досягнення держави і народу. Він є безпосередньою продуктивною силою» [1, 13].

Одним із пріоритетних напрямів реформування освіти, що повинна забезпечувати фундаментальну наукову, загальнокультурну, практичну підготовку фахівців, визначених Державною програмою «Освіта (Україна XXI століття)», є органічне поєднання в навчально-виховному процесі національного та загальнолюдського.

Втілення в життя останньої вимоги у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування багато в чому залежить від науково виваженого розв'язання проблем викладання педагогічних дисциплін, зокрема, розділу «Дидактика» з курсу «Педагогіка». Виходячи з того, що дидактика є складовою української педагогіки, вона, як і виховання, не може не бути глибоко національною. Звідси випливає, що вивчення дидактики повинно відбуватися у поєднанні теоретичних положень з історією розвитку загальної української та регіональної теорії й практики навчання.

Аналіз діючих програм з педагогіки для вищих навчальних педагогічних закладів III-IV рівнів акредитації показав, що зміст кожної лекції чи практичного заняття з дидактики успішно може доповнюватися, наприклад, інформацією з теорії й практики навчання в Галичині міжвоєнної доби. Для зацікавлення студентів даним матеріалом необхідно пояснити їм, що події, які відбувалися на галицьких землях у зазначений період, мають немало рис подібності до того, що характерно для сучасної України.

Для прикладу наведемо методику проведення окремих занять з проблем дидактики у курсі «Педагогіка». Наприклад, під час вивчення розділу «Теорія навчання» доцільно розглянути положення про дидактику як науку у творах вітчизняних педагогів. Тут бажано зупинитися на тлумаченні цієї категорії українськими галицькими педагогами (Ю. Дзеровичем, В. Кузьмовичем, Д.Петрівим, Г. Терлецьким та ін.) А при висвітленні основних компонентів цілісного процесу навчання варто наголосити на історичному характері мети,

ілюструючи це на прикладі еволюції мети школи у міжвоєнний період, як у європейських країнах, так і в Галичині.

Відомо, що у країнах Європи і Наддніпрянської України на зміну ідеї національного виховання, що домінувала на початку 20-х років ХХ ст., прийшла ідея громадянського виховання. Школа почала виступати органом і математичного впливу на молоде покоління й отримала значення, як зауважував Я. Ярема, «державно-виховницького післанництва», а тим самим з свого нейтрального становища в політичному сенсі школа ставала одним із головних органів державного будівництва.

Що ж стосується Галичини, то українські галицькі освітяни (П. Біланюк, І. Велигорський, Ю. Дзерович, А. Домбровський, Я. Кузьмів, В. Пачовський, І. Юцишин та ін.) продовжували розвивати ідею доконечності рідної школи для кожного народу. Основою ж виховання молоді в Галичині у міжвоєнну добу залишалася національна ідея. Освітні заклади мали готувати свідомих громадян, активних учасників державотворення, які вміють підпорядкувати особисті інтереси потребам, інтересам нації. Національне й загальнолюдське виховання розглядалися як невіддільні складові навчально-виховного процесу.

У процесі розгляду питання «Сутність і характер процесу навчання» необхідно наголосити, що навчально-виховний процес у навчальних закладах Галичини міжвоєнного періоду був побудований з урахуванням здобутків тогочасних психологів, педології та логіки, зокрема, теорій О. Декреті, Дж. Дьюї, М. Монтессорі, Г. Кершенгайна та ін. Відповідно до основних напрямів розвитку світової психолого-педагогічної науки початку ХХ ст. українські галицькі педагоги П. Біланюк, І. Велигорський, А. Домбровський, Я. Кузьмів, І. Петрів та їхні однодумці наполягали на єдності інформаційного й діяльнісного компонентів освіти.

Висвітлюючи вищезгадану проблему, доцільно підкреслити, що у міжвоєнний період у Галичині спостерігалася зміна взаємовідносин учителя й учня у процесі навчання, коли учень в ньому почав займати активну, діяльну позицію, що обумовило необхідність нової організації самостійної праці учня у школі, ефективної підготовки його до самоосвіти. Це спонукало галицьких педагогів (М. Пушкар, Р. Шкляр) до теоретичного обґрунтування й пошуку шляхів розв'язання важливої проблеми вдосконалення навчально-виховного процесу - формування загальнонавчальних умінь і навичок.

Необхідно наголосити, що під час розгляду питання «Функції навчання» в українському галицькому шкільництві 20-30-х років головний акцент робився на виховну функцію. І взагалі у міжвоєнний період

педагогічна теорія обстоювала переконання, що в цілісному педагогічному процесі провідне місце посідає виховання, а навчання - це тільки його засіб.

Розглядаючи закони, принципи і правила навчання в сучасній школі, доцільно було б, висвітлюючи позицію відомих учених А. Алексюка, Ю. Бабанського, С. Русової, показати точку зору й галицьких педагогів, які в основу навчання поклали принципи народності, регіональності; зв'язку з життям; «виховуючого навчання»; психологізації; індивідуалізації й диференціації; природного зацікавлення; послідовності й систематичності; активності й самостійності в навчанні, поєднання різноманітних методів і форм при організації навчального процесу; наочності; гуманізації.

Особливу увагу викладач може акцентувати на розвиток у 20-30-х рр. у Галичині принципу індивідуалізації у навчанні. У цей період з'являється значна кількість публікацій з даної проблеми. Пояснити це можна провідними тенденціями світової дидактики, коли навчально-виховний процес починає будуватися на основі активності й самостійності учнів, з урахуванням у практичній роботі результатів їх постійного вивчення, включення школярів у різні види пізнавальної діяльності. Актуалізація проблеми індивідуалізації навчання вимагала і необхідність досягнення найвищої шп і виховання: зробити з людини самостійну моральну одиницю [2, 12].

Крім того, на початку ХХ ст. відбувався перехід від традиційної до нової школи. Як зауважував львівський педагог, автор численних статей з методики навчання та педагогічної психології, активний член Товариства «Просвіта», член редакційної колегії часопису «Учительське Слово» д-р Ярослав Кузьмів, «школа має не тільки дати дитині вартісну й тривку освіти, перш усього — виховати її на творчого, працездатного й продуктивного громадянина». За його переконанням, досягти мети нової школи можна тільки за умов організації навчально-виховного процесу на основі індивідуальних здібностей, задатків та нахилів дитини. Тому педагог надавав великого значення вивченню особистості учнів з метою врахування його результатів у педагогічному процесі. На його думку, школа повинна «в кожному випадку розслідити як щодо якості, так і щодо скількості здібності та нахили дитини на те, щоби потім підібрати відповідні методи поступування й розвинути ці здібності до найвищої працездатності й придатності — що вийде на користь так загалові, як рівно ж і самій одиниці» [1, 204]. Отже, нова школа повинна сприяти розвитку кожної індивідуальності, її «окремішності», але за умови, щоб це сприяло розвитку суспільності, людства.

Таким чином, на відміну від традиційної школи, коли індивідуалізація у навчанні була не тільки неможлива, як писав Я. Кузьмів, але й зайва; навчально-виховний процес у 20-30-ті роки ХХ ст. повинен був будуватися на основі постійного вивчення учнів, що актуалізувало проблему пошуків шляхів індивідуалізації навчання.

На думку В. Безушка, «Головним завданням учителя є розуміти природні явища, які заходять у розвитку дитини, а ціллю його помагати в розвитку, та не ставати йому на перешкоді». За переконанням автора, вивчення молоді повинно базуватися на таких науках, як характерологія (ця наука розглядається не в літературному розумінні, а в педагогічному), психоаналіз, загальна психологія, вікова психологія, які повинні допомогти скласти індивідуальну карту особистості учня. Вивчаючи учня, необхідно, писав В. Безушко, робити наголос не тільки на зовнішні прояви, а й «заглянути до душі досліджуваного, до його постійних, провідних сил. Хочемо дійти до мотивів і спонук поведінки» [4, 235]. Особистісний підхід у процесі навчання, який сьогодні повинен бути запроваджений у шкільній практиці, вимагає глибокої демократизації, гуманітаризації й гуманізації навчально-виховного процесу. Враховуючи, що основні педагогічні течії 20-х років мали гуманістичну спрямованість, доцільно під час лекції показати, що у Галичині ці ідеї знайшли вираз в обґрунтованих принципах навчання, у постійному вивченні дитини, її зацікавлень і врахуванні їхніх результатів у процесі навчання (розробка Д. Козієм, Я. Кузьмівни, І. Кухгою, П. Мечніком та ін. індивідуальних карт психолого-педагогічного спостереження).

Особливу увагу необхідно звернути на еволюцію навчальних планів, навчальних програм, які відбулися у досліджуваній період в краї, відповідно до мети навчання; на вивчення українознавчих дисциплін (мова, література, історія, пластичне мистецтво, музика українського народу та географія земель, заселених українцями); на введення поглибленого вивчення окремих предметів; на введення, починаючи з 1929 р., обов'язкового вивчення іноземної мови; тяжіння до інтеграції різних предметів; на написанні українською мовою підручників з психолого-педагогічних дисциплін і підручників з української мови й літератури тощо.

Слід ознайомити студентів із групами методів, які використовувалися в галицькому шкільництві. Серед них найбільш поширеними у той час були такі: евристичний, дослідницький, наочний, самостійний, включення учнів у безпосереднє спостереження за шкільним життям із подальшим урахуванням отриманих результатів у навчально-виховній роботі, а також контролю за рівнем пізнавальної діяльності учнів.

Говорячи про форми навчання в галицькому шкільництві, слід підкреслити, що в основі навчального процесу в закладах освіти в 20-30-і роки залишилася класно-урочна система. Поряд із нею активно використовувався лабораторно-бригадний спосіб організації навчального процесу. Він дозволяв включати учнів у різноманітні самостійні види пізнавальної діяльності, використовувати частково-пошуковий та дослідницький методи навчання, що сприяло активізації розумової діяльності учнів, виробленню в них уміння поєднувати різні форми самостійної та колективної роботи.

Для визначення ефективності методів, форм і засобів навчання західноукраїнські дослідники розробили основні умови їх оптимального вибору.

Варто згадати також і чітку систему письмових завдань з української мови-літератури, педагогіки, яка була розроблена в 1920-1930-і роки. Нестандартна тематика завдань, регулярність їх виконання мали на меті вироблення самостійних поглядів учнів, розвиток їхньої творчості, вміння «аргументувати й обстоювати свою думку. Важливо, що такі завдання не були особистою справою того чи іншого викладача, а являли собою колективну творчість педагогічного колективу.

У сучасній школі посилилась вимога до вчителя-предметника як до вихователя, що було характерним для позиції педагога в Галичині досліджуваного періоду. Ця ідентичність створює можливість під час висвітлення тем із «Дидактики» використати здобутки галицьких педагогів (В. Базника, Ю.Богданіва, М. Галущинського, Б. Заклинського, В. Пачовського, І. Ющишина та ін.) у розкритті вимог до вчителя-вихователя, у пошуку шляхів розвитку дидактично-методичної культури у майбутніх педагогів та їх самовдосконалення, для формування потреби й уміння здійснювати взаємодіагностику тощо. Аналогічно можна використати історичний матеріал і мри розгляді інших тем із розділу «Дидактика» у курсі «Педагогіка».

Насичення змісту занять із дидактики у навчальних педагогічних закладах III-IV рівня акредитації історичним матеріалом з проблем теорії й практики навчання у регіонах, зокрема в Галичині у 20-30-х рр. XX ст. сприяє не тільки покращенню рівня психолого-педагогічної підготовки випускників, а й зростанню інтересу студентів до предмета, підвищенню їхньої громадянської зрілості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. Педагогіка добра: Ідеали і реалії. - К., 2000. -310 с.

2. Макарушка О. Індивідуалізація в навчанні // Українська Школа. — 1925.-Ч. 4-6.-С. 3-14.
3. Кузьмів Я. Шкільні характеристики учнів // Шлях виховання й навчання. - 1930.-Ч. 7. - С. 204-210.
4. Безушко В. Як досліджувати дітей // Шлях виховання й навчання. — 1932.-Ч.4.-С. 234-238.

[Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету
ім. М.Коцюбинського. - Вип. 5.
Серія: Педагогіка і психологія. — Вінниця, 2001. — С. 9-12]